

פרשת פנחס: לשמות מטות אבותם ינחלו

בסיומו של המפקד שבפרשת פנחס, מורה ה' על חלוקת הארץ לשבטים המתפקדים: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: לְאַלֶּה תַחֲלַק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת: לְרֵב תְּרַבָּה נַחֲלָתוֹ וְלַמַּעֲט תִמְעֵט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקָדוֹ יִתֵּן נַחֲלָתוֹ: אַךְ בְּגוֹרֵל יִחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ לְשֵׁמוֹת מִטּוֹת אֲבֹתָם יִנְחֲלוּ: (במדבר כו, נב-נה)

לפי פשוטו של מקרא, חולקה הארץ לנחלות לפי המפקד הנוכחי, המפקד של הנכנסים לארץ. הפסוק "לאלה תחלק הארץ" מורה שהחלוקה היתה לפי המתפקדים במפקד זה הם ה"אלה". אולם חז"ל סבורים שהפסוק "לשמות מטות אבותם ינחלו" מלמד שחלוקת הארץ נעשתה לפי המפקד של יוצאי מצרים. לפיכך נחלקו תנאים כיצד בדיוק פותרים את הסתירה הזאת, וכיצד באה השנייה לידי ביטוי בסדר חלוקת הנחלות בארץ. לדעת רבי יאשיה, מפתח החלוקה היה לפי היוצאים ממצרים, ואת הפסוק "לאלה תחלק הארץ" יש לדרוש באופן אחר, שאינו משפיע על סדרי החלוקה. לדעת רבי יונתן ורבי, החלוקה היתה מורכבת: תחילה חילקו לנכנסים לארץ, אבל אחרי שחלקו לנכנסים לארץ באופן שוויוני, "החזירו" את הנחלות שקיבלו לאבות היוצאים ממצרים, ושבו וחלקו את הנחלות מחדש, כירושא מן האבות היוצאים ממצרים. רבי שמעון בן אלעזר הציע פשרה אחרת: הארץ חולקה גם ליוצאי מצרים וגם לנכנסים לארץ. כל אחד מיוצאי מצרים קיבל זכה נחלה כאילו הוא מן הנכנסים לארץ. לאחר מכן הוריש את הנחלה הזאת לבניו הנכנסים. כך שכל אחד מן הנכנסים לארץ קיבל בפועל את חלקו, וחלק נוסף מתוך ירושת אבותיו היוצאים ממצרים. הגמרא ומפרשיה, בפרק "יש נוחלין" בבבא בתרא (ק"ז א) פרטו באריכות את שיטות החלוקה השונות.

כל התסבוכת הזאת נבעה מכך שהדור שיצא ממצרים לא זכה להכנס לארץ. אלמלא חטא המרגלים, היו המתפקדים במפקד הראשון שבתחילת ספר במדבר נכנסים לארץ ומחלקים את נחלתה ביניהם. הסיבה לכך שבכל זאת ניתן לאבות שמתו במדבר מעמד בחלוקת הארץ היא ההבטחה הא-להית ליוצאי מצרים שהם יוצאים על מנת לרשת את הארץ. ההבטחה הזאת נחשבת כנתינה ממשית של ה', ולכן הם כביכול כבר ירשו את הארץ, וזכו בחלוקתה, מרגע שיצאו ממצרים. מאידך גיסא, היות והם לא זכו להכנס לארץ כי נכשלו בחטאייהם במדבר, יש מקום לטעון שנשללה מהם הזכות להחשב ליורשי הארץ, והיא עברה לדור הבנים שזכה להכנס אליה. הגישה השנייה מוסכמת לגבי החוטאים הכבדים שחטאו במדבר: המרגלים והמתלוננים ועדת קורח, חז"ל סבורים שגם לדעתם של הסוברים שהארץ חולקה לפי היוצאים ממצרים, הרי החוטאים הללו לא זכו להשתתף בירושת הארץ. את נחלת המרגלים העבירו ליהושע וכלב, ואילו נחלת המתלוננים חולקה בין שאר השבטים. אולם לגבי שאר העם, נוקטים חז"ל בגישה דו-קטבית, ומחפשים דרכים כיצד לתת משקל לזכויות של שני הדורות, האבות והבנים, בחלוקת הארץ.

בדור המדבר נוצרה הפרדה יוצאת דופן בין היוצאים מן הגולה לבין הנכנסים לארץ, תופעה שלא חזרה בשיבת ציון וגם לא בעליות בדורות שאחרי חורבן בית שני עד ימינו. בדרך כלל, העולים מן הגולה הם אלו המתיישבים בארץ. הפער המובהק בין הדור העוזב את הגולה לבין הדור הנכנס לארץ לא התקיים יותר כביציאת מצרים. אך דבר זה נכון רק ברמה החיצונית, המעשית. בפועל, כל אימת שהתרחשה תנועת עליה לארץ, היתה הבחנה בין הדור היוצא מן הגולה לבין הדור שהתערה בארץ. בימי זרובבל, עזרא ונחמיה, רואים תהליך ממושך של האחזות, התיישבות ובנין. הדור העיקרי שעמו התמודדו עזרא ונחמיה כבר היה הדור השני, שרובו נולד בארץ. כך גם בדורות האחרונים, בשיבת ציון שבזמננו, קיים פער משמעותי בין דור המייסדים של המדינה, כולם "עולים חדשים" ומהגרים, לבין "דור בארץ", ה"צברים" ילידי הארץ שנולדו אל תוך החברה והתרבות הישראלית, ובמיוחד אלו שנולדו כבר בשנות קיומה של המדינה.

"חלוקת הארץ" בתקופת שיבת ציון, כלומר, תהליך ההתיישבות בה, נעשה על פי המשפחות כפי שעלו מבבל. אפילו חלוקת העבודה על חומת ירושלים בימי נחמיה נעשתה לפי המשפחות העולות. אולם במשך הדורות של בית שני נשתכחה החלוקה הזאת למשפחות, ובתקופת המשנה והתלמוד אין כמעט זכר בארץ ישראל לרקע העתיק של מוצא המשפחות הללו. גם כיום, ההתיישבות של הדור הראשון לעליה בארץ, כמו גם המיצוב התרבותי והחברתי של העולים, מאד מושפעים מהרקע של ארצות המוצא. הפערים העדיניים, הפוליטיים, התרבותיים – יובאו לארץ מן הגולה והם משקפים חלוקת הארץ לפי "יוצאי מצרים". גם בחברה הכללית, וגם בקהילות הדתיות, משמרים במידה מרובה את הקשרים בין "אנשי שלומנו", דבר הניכר יפה בריבוי בתי הכנסת המתמינים לפי עדות וקהילות כפי שיובאו מחו"ל.

עם חלוף השנים, פוחתת והולכת באופן טבעי ההתמינות לפי המוצא בחו"ל, ומשקלם של בני הארץ בעיצוב פניה של החברה וחלוקת "נחלותיה", הפוליטיות, הכלכליות והתרבותיות, גובר והולך. גם בחברה הכללית וגם בחברה הדתית. משקלם של מנהגי העדות פוחת והם מתערבבים זה בזה, הן בשל "נישואי התערובת" הבין-

עדתיים, והן מפני שאין משמרים עוד את המסורות של הקהילות בחו"ל באותה מידה של דבקות ונוסטלגיה שנהגו בהם דור ההורים, הבאים מן הגולה ומשמרים את מורשת העיירות והקהילות מהן באו. בשלב ראשון ייעלמו הניואנסים הדקים המבדילים בין יוצאי אזורים שונים באותה סביבה, כגון ההבדלים בין יוצאי קהילות שונות במרוקו, או הבדלים בין יוצאי גרמניה הצפונית והדרומית. עם הזמן, נשאר עם החלוקה הראשית לשלש או ארבע עדות: אשכנזים, ספרדים, תימנים ואתיופים. וגם חלוקה הזאת תטשטש ותלך.

החידוש של חז"ל בהסברם את אופן חלוקת הארץ בדור יציאת מצרים הוא בכך שהם סבורים שאי אפשר למחות את משקלם של היוצאים ממצרים אפילו בדור ההוא, כשאף אחד מהבוגרים שביוצאי מצרים, אלו שבעת היציאה היו מעל גיל עשרים, לא נכנס לארץ, מלבד כלב ויפונה. "כור ההיתוך" לא פעל אפילו כשכל ה"גלותיים" מתו במדבר לפני הכניסה לארץ, וכל דור הבנים התגבש יחד במשך הארבעים שנה במדבר. אפילו אז נצרכו לתהליך ממושך ומורכב, שהכיל דיאלוג בין-דורי משמעותי וחשוב. על מאחת כמה וכמה נכונים הדברים כיום, כאשר לא התרחשה ההפרדה המלאכותית של "ארבעים שנה אקוט בדור". החיבור אל הדורות הקודמים הוא המעניק שרשים ויציבות לדור המתיישב בארץ. השרשים נטועים לא רק באדמת ארץ ישראל אליה שבנו, אלא גם בארץ מצרים ובארצות הגולה, שם התגבש העם, שם התגבשה תרבותו, מנהגיו ומסורותיו. אין לזלזל ברגשות שמביעים בני דור הבנים במסעותיהם אל ארצות אבותם בחוץ-לארץ. הנתק המלאכותי והחד שניסו לייצר בסמוך להקמת המדינה, השכחת הגולה, המלחמה כנגד היידיש ושאר לשונות היהודים, עזיבת המנהגים והמסורות הישנים נחוצה היתה כדי לחוש במידה מסוימת את התחיה, את "לאלה תחלק הארץ". אולם בהתייחסות בוגרת יותר, נינוחה ושלוה יותר, יש מקום לחזור ולתת את הכבוד הראוי ל"שמות מטות אבותם".